

för tudelningen natur och teknik när man debatterade förlossningen.

Det avslutande kapitlet blir teoretiskt intressant när frågan om kunskapsproduktionen diskuteras. Centralt för denna diskussion är begreppet figurationer, som används flitigt genom avhandlingen och försöker frammana en bild av att kunskapen produceras både på ett begreppsligt, språkligt plan samt på ett materiellt, praktiskt plan. Dock är Jansson en samtidshistoriker som gräver sig djupt ner i sitt historiska material av texter och därmed lämnas frågan öppen för vad som är det materiella planet. Vad jag saknar här är någon form av inblick i det medicinska rummet som en konkret plats befolkat av människor. Hur såg praktiken ut under en förlossning under 1960- eller 1970-talet? Hur formades de komplexa och mångtydiga diskussionerna i dess vardagliga praktik? Kanske ställer jag dessa frågor utifrån min position som etnolog, det är här som min fokus skulle ha legat om jag skulle forska utifrån liknande frågeställningar som Jansson har ställt upp. Och kanske är det också här som vi kan se en skillnad mellan den samtidshistoriska forskningen och den etnologiska historieforskningen. Avhandlingen lämnar mig undrande om denna vardagsverklighet.

Med en kompletterande fokus på den faktiska praktiken skulle också andra aktörer, som nu inte är synliga i avhandlingen, kunnat lyftas fram och deras handlingsutrymme analyserats. En sådan aktör är pappan som lyser med sin frånvaro i analysen till förmån för huvudaktörerna läkare, barnmorskor, barnaföderskor och foster/barn. Vilka figurationer återfanns kring pappan? Hur försökte män, utifrån sin position som pappor, att påverka de figurationer som var i förändring under 1960-, 70- och 80-talen?

Maktfyllda möten i medicinska rum är en avhandling som lämnar två viktiga bidrag till vår förståelse av medicinska praktiker. Det är dels en angelägen genomlysning av förlossningsvården under andra delen av 1900-talet, dels en central empirisk och teoretisk diskussion om det medicinska rummet som inte enbart en avgränsad plats utan också ett rum sammanflätat med det omgivande samhället. Christina Janssons studie är ett viktigt bidrag till den samhällsvetenskapliga och humanistiska hälsoforskningen.

Kristofer Hansson, Stockholm

Benny Jacobsson: *Den sjunde världsdelen: Västgötar och Västergötland 1646–1771. En identitetshistoria*. Institutionen för litteraturvetenskap och idéhistoria, Stockholms universitet 2008. 498 s., ill. English summary. ISBN 978-91-628-7506-0.

Idéhistorikern Benny Jacobsson har skrivit en avhandling om hur västgötar identifierade sig under tidigmodern tid. Det är den regionala identiteten som Jacobsson söker, och i och med att det är självbilder han efterforskar blir det västgötarna själva som står i fokus.

Syftet är att beskriva och analysera den regionala identiteten utifrån hur västgötar beskrivit inte bara sig själva utan även sitt landskap under 1600- och 1700-talen. Han inleder sin studie med två lovtal levererade 1646, de första tryckta orationerna. Avhandlingens främre tidsgräns anges till 1771, utan någon egentlig motivering. Inledningsvis får vi följa Jacob Chronanders lovtal till Västergötlands natur och historia. Jacobsson redovisar rad för rad vilka inspirationskällor Chronander hade för att härleda västgötarnas härstamning till Bibelns Jafet, påvisa landskapets förträfflighet och invånarnas goda seder, vilket leder till en storslagen hyllning av goternas historia och dygder som skulle vara identitetsskapande för den tidigmoderne västgöten. Inte bara innehållet i talen redovisas, även format och typsnitt beskrivs, liksom hela författarens liv i en minibiografi. Prästsonen Erik Bengtsson Trananders lovtal går igenom på samma sätt. Konsten att producera sådana lovtal och ortbeskrivningar är i fokus i nästa kapitel. Även landskapets historia beskrivs omsorgsfullt. Eftersom Jacobssons källmaterial rör dissertationer och alla hans källproducenter tillhörde en utbildad elit redogör han för studentnationernas tillkomstshistoria.

Fjärde kapitlet fokuserar på ett 20-tal dissertationer från Uppsala och Åbo, skrivna mellan 1699 och 1769. På liknande sätt som med lovtalet går Jacobsson igenom titelblad, dedikationer och gratulationer, strukturen i texterna, avhandlingarnas källor och illustrationer. Han gör även tre specialstudier av själva avhandlingsprocessen, där motivationen bakom ämnesval, privata brevväxlingar och resor som påverkade texterna utreds för Martinus Lidgren (1718), Sven Digelius (1740) samt Carl Fridrik Bergman (1759). Det femte kapitlet är en närstudie av studenter som har återvänt hem till Västergötland, bl.a. av kontraktsprosten Sven Wilskman och hans stora projekt med ortbeskrivningar från 1740-, 50- och 60-talen. Valet av Wilskman motiveras med

att skildringar dominerade av historia nu fick rikligare sällskap av teman som berörde landskapets politik och natur, ekonomi och näringar.

Det sjätte kapitlet tar sin utgångspunkt i Skara gymnasium. Genom skolövningar presenteras minibiografier över Johan Falck (1751), ett rektorstal hållet av Petrus Rydhenius (1726) och lektorn Sven Hofs arbete för att starta en lokal akademi för bl.a. dialektforskning (1754). Kapitlet avslutas med en beskrivning av medlemmarna i ett topografiskt sällskap med säte i Skara, och ännu en skolövning av gymnasisten Carl Daniel Zachaus (1771). Det sista och sjunde kapitlet är en sammanfattning och uppsummering av resultaten.

Vad ingick då i entiteten Västergötland, och hur identifierade sig västgötarna? Att det nationella perspektivet har varit, och fortfarande är, dominerande inom identitetsforskning är otvivelaktigt. Varför den nationella ramen skulle vara problematisk klarläggs inte av Jacobsson, inte heller varför den regionala ramen skulle vara ett bättre alternativ, förutom med ett argument som att ett inifrånperspektiv ger en annorlunda bild än en utomståendes stereotypa beskrivning (s. 53f.). Det är landskapet som utgör den geografiska ramen, dock hade en lite tydligare karta än den på s. 351 underlättat för en geografisk ignorant läsare. Staden Göteborg utesluts stundom, då invånarna förväntas ha haft mer av en urban identitet än övriga västgötar, men inte alltid. I sin jakt efter västgötarnas bild av västgötarna och Västergötland har Jacobsson bestämt sig för att enbart koncentrera sig på infödda. Detta får betydelse för hans tolkningar, och styr honom i arkiven. Är det verkligen bara infödda som kan ge en bild av västgötarna? Författaren säger själv att födelseorten, *natale solum*, inte är detsamma som hemorten. Det handlar om det aktiva valet. Man kan välja var man bor, men inte var man föds (s. 287). Identitetsdiskussionen löper genom hela avhandlingen, och Jacobsson klargör tidigt att identitet som utsaga om egenskap eller karaktär, liksom identitet som självbild, är det som diskuteras.

Materialet som Jacobsson arbetar med är stort. Det är lite svårt att se urvalsprocessen. Han tycks ha dammsugit arkiven efter material där västgötar skrivit om Västergötland som helhet eller orter i landskapet, men det är svårt att få grepp om vad som valts ut och vad som valts bort. Vad antas ge underlag för den självupplevda identiteten? Det är ingen tvekan om att Jacobsson är beläst, och har gått igenom ett stort material. Metoden som han använder är en kontextuell läsning av manuskript, tryckta texter, dissertationer, protokoll, brev och

allt annat som kan sätta in de valda texterna i ett brett sammanhang.

Detta är ingen lättläst avhandling. Den är kompakt och utförlig. Ingen sten lämnas ovänd och författaren drivs dessutom av en övertygelse av att själv kontrollera allt som han skriver om. Vill han använda Simone de Beauvoirs citat om att man blir till kvinna så går han till det franska originalet. Att ge läsaren service i form av referenser om någon skulle finna något som är värt att fortsätta utforska, och att ge en fyllig bakgrund till det material eller den miljö som studeras, är egentligen en god egenskap. Men den kan gå till överdrift. Bara för att man skriver om lovtal behöver man inte gå igenom retorikens klassiska regler fullt så utförligt. Eftersom mycket handlar om studenternas nationstillhörighet och de självbilder, och stereotyper, av gemenskapsgruppen som påverkas av personernas ursprung är intressant. Det faktum att studentnationer gick från att vara förbjudna till påbjudna under kort tid är betydelsefullt. Men det behövs inte en så detaljrik beskrivning av de europeiska universitetens historia som Jacobsson bjuder på. Han inleder med Bologna på 1100-talet, Paris under nästföljande sekel, de tyska och nordiska varianterna av fakultets- eller nationssammanslutningar under 1400-talet. Hela studentens liv och leverne redovisas, från novisdagarna fram till examinationen. Jacobsson själv ber läsaren läsa den teoretiska inledningen översiktligt, men hoppas att de empiriska kapitlen är mer lättillgängliga (s. 13). Läsaren skall dock veta att Jacobsson inte tar några genvägar.

Det är inte bara de teoretiska avsnitten som kräver sitt av läsaren. Jacobsson säger sig undvika den stora teorin som ska förklara allt. Men han har teoretiska verktyg som guidar honom genom materialet och färgar hans tolkningar. Att låtsas som något annat lämnar läsaren i sticket i den flodvåg av empiri som avhandlingen innehåller. Jacobsson gör inte sina tolkningar a priori, men missar ofta att förtydliga vad det är han finner intressant. I denna massa av material måste författaren skriva läsaren på näsan lite oftare, och påpeka att just detta citat påvisar det ena eller det andra. Det är först på s. 261 som författaren tydligt skriver ut att ett utdrag står som exempel på en monumentalistisk beskrivning.

Jacobsson vill inte vara någon teoretiker. Istället ägnar han så mycket energi åt att avfärda forskare som enligt hans mening tolkar för starkt utifrån sina teoretiska övertygelser. Hela Peter Sahlins bok *Boundaries. The Making of France and Spain in the Pyrenees* (1989) slängs ut eftersom den bara bygger på en tankemässig idé utan

förankring i empiri (s. 37). Att Jacobsson inte enbart vill söka bekräftelse på teoretiska försanhållanden (s. 47) är acceptabelt, men uttalanden att han söker ”empirins seger över teorin” (s. 40) visar att han själv missar tydliga poänger. Han berättar så mycket om vad han inte vill göra att de intressanta kopplingarna till teoretiska tankar göms i fotnoterna. Han säger själv att det är Friedrich Nietzsche som inspirerat honom till hans ramverk, men detta förpassas till en 23-radig fotnot på s. 50. Där Nietzsche talar om monumentalistiskt, antikvariskt, kritiskt och vetenskapligt bruk av historien använder sig Jacobsson av termerna *monumentalistisk* och *kritiska* identitetstyper, och lägger till en *inventarisk* typ. Detta blir styrande för de tidsperiodiseringar som han arbetar med. En monumentalistisk identitetsyp överröstar andra under 1600-talet, med sina tal om bragder och storheten i landskapet. Den inventariska identitetstypen följer från ca 1750, där samhället inventeras i stort och smått i jakten på kollektivets gemensamma nämnare. Därefter följer en idealtypisk identitet i den kritiska, som främst återfinns under 1900-talet. Där undersöks landskapet med syfte att förändra andras värdering av landskapet och förbättra regionens näringar. Eftersom Jacobssons undersökning ligger inom ramen där den monumentalistiska typen dominerar hade det varit intressant med ytterligare diskussion om förändringsaspekten.

Det mest spännande som Jacobsson arbetar med är terminologin som västgötarna använde, speciellt när det gäller *patria*. Det råder inget tvivel om att förmoderna människor hade en helt annan inställning till nationen, riket eller foster/fäderneslandet än under modern tid. Och det är också allmänt känt att *patria* kunde brukas på olika nivåer relativt oproblematiskt. Begreppet kunde användas för närområdet, födelseorten, regionen, riket, kristenheten och t.o.m. hela himmelriket.

Kritiken som Jacobsson för fram mot Mattias Legnér i studien *Fäderneslandets rätta beskrivning. Mötet mellan antikvarisk forskning och ekonomisk nyttokult i 1700-talets Sverige* (2004) för att användandet av termen ”fäderneslandet” inte är klarlagt kan faktiskt vändas mot Jacobsson själv (s. 59). Han visar olika betydelser av *patria*, gärna i kombination med andra begrepp, som kan fyllas med olika innehåll. Att *patria* används är tydligt klarlagt, men i vilken utsträckning, är ett exempel där ett förtydligande skulle vara på sin plats. Analysen skulle tjäna på att användandet av dessa termer benades upp lite tydligare. Med tanke på det stora materialet skulle eventuellt en enkel kvantifiering hjälpa. Hur ofta används begreppen *patria*, *regio*, *pro-*

vencia, *natio*? I vilka sammanhang? På s. 281 har författaren ett enkelt schema över avhandlingsförfattarnas ursprungsbenämning. På samma sätt kunde termernas inre sammanhang skisseras. Svårare än så behöver det inte vara, men det skulle öka överskådligheten enormt. Dessutom skulle det vara bra om någon äntligen påvisade att man använde dessa termer som synonymer på det sätt som många forskare idag, inklusive Jacobsson, faktiskt menar. Den stora mängden citat som Jacobsson arbetar med för läsaren nära materialet, vilket ligger i linje med författarens kontextuella ambitioner, men det blir svårt för läsaren att citaten talar för sig själva när det är fråga om en sådan myckenhet.

Vad jag efterfrågar ska inte förringa arbetsinsatsen som är gjord. Det är i diskussionerna kring *patria* som Jacobssons intressantaste resultat kommer fram. Det gemensamma fäderneslandet – *patria communis* – jämförs med det egna, eller det främsta, fäderneslandet – *patria propria*. *Mitt fädernesland* tolkas av Jacobsson som avseende Västergötland, där *fäderneslandet* betecknar riket Sverige. *Nostrates* eller *nostris* ”de våra” (s. 283) är resultat av samma åtskillnad. Detta känns igen från andra 1700-talsförfattare. När Sven Lagerbring skiljer ut riket Sverige i regionen Skandinavien använder han gärna uttrycket ”Vår Nord”. (Se t.ex. ”Denna omänskliga gudaktighet [människooffer] var bibehållen uti vår Nord, sedan den var aflagd både i Danmark och Norrige.” Sven Lagerbring 1769: *Swea Rikes Historia från de äldsta tider Til De närvarande*. Stockholm, s. 490.)

Möjligt är att Jacobsson skapar alltför täta skott mellan de tre idealtypiska identiteterna som han modellerat fram – något som troligtvis inte alls är hans avsikt. Författaren reducerar det faktum att alla de tre sätten att beskriva identiteter faktiskt syftar till samtidens gagn, även den tillbakablickande monumentalistiska och den inventariska. I relation till de topografiska dissertationerna bemöter Jacobsson forskare som menar att Jacob Faggots *Tankar om fäderneslandets känning och beskrifwande* (1741) var mönsterbildande och en drivande kraft för topografiska skildringar med ekonomisk nytta som mål. Jacobsson menar att forskningen har överdrivit det stora intresset för ortbeskrivningar som följde Faggot. Men i och med att han redogör så noga för Faggots arbete, och hur denne lade upp strukturen för topografiska skildringar, motbevisar han sig själv när han säger att Faggot kanske inte var så normgivande som textböcker brukar ge sken av. Att inventera inte bara orter utan orternas näringar – inklusive t.ex. jordbrukets

förhållanden – hade ett större syfte än enbart inspektion: det syftade till förändring och förbättring.

Avslutningsvis ska det sägas att Jacobssons avhandling är ett viktigt inlägg i den forskning som sysslar med identiteter under förmodern tid. Att den har fokus på en region kan ge ytterligare en dimension för identitetsforskningen. Den är ganska tungrodd, och mina invändningar ovan har främst bestått i att Jacobsson borde ha förenklat för läsaren genom förtydligande pekpinnar, så att de intressanta resultaten kunnat komma till sin rätt.

Anna Wallest, Lund

Niklas Ammert: *Det osamtidas samtidighet. Historiemedvetande i svenska historieläroböcker under hundra år*. Historiska institutionen, Lunds universitet 2008. 252 s. English summary. ISBN 978-91-974902-9-6.

I inledningskapitlet resonerar Niklas Ammert kring människors möten med historien i det dagliga livet och i olika tidssammanhang. Reklamen anspelar ofta på historiska händelser, uttryckta som ett gemensamt arv eller traditioner. Minnesmärken, statyer och byggnader överför budskap som vi kan tolka med personliga eller kollektiva utgångspunkter. Det stora intresset för filmer, romaner, tv-serier och spel är exempel på inlevelse i historiska miljöer, livshistorier och händelser. Intresse för historia erbjuder möjligheter att förstå och inplacera det som sker i större tids- och meningssammanhang. I samhällets snabba omvandlingsprocess ökar behovet av orientering i tillvaron, vilket innebär moderna framsteg men också insikter om traditionens betydelse. Många forskare har konstaterat att ointresse för historia blivit en integrerad del av en modernistisk världsbild. Under 1900-talets sista decennium har dock den historiska dimensionen återupptäckts i det svenska samhället, understryker Ammert i sin sammanfattning.

Detta allmänna intresse och samhällets behov av historia kan avläsas i läro- och kursplaner. Historiska förlopp och tidsmässiga sammanhang är teman i undervisningen med sikte på att eleverna ska förstå hur förflutna och aktuella handlingar kommer att påverka framtiden samt hur tankar om framtiden styr vårt nutida handlande och vår syn på det förflutna. Ammerts syfte är att i ett sekellångt perspektiv identifiera och analysera hur skolans historieböcker gett uttryck för historiemedvetande. I detta begrepp tar han fasta på tre

tendenser: Behovet att finna sammanhang i relationerna mellan dåtiden, nutiden och framtiden. Undervisningens mål att eleverna ska förvärva och utveckla ett historiemedvetande. Koncentrationen i den historiedidaktiska forskningen kring begreppet historiemedvetande.

Efter ett avsnitt om forskning kring läroböcker i historia övergår han till lärobokens plats i en historiekulturell kommunikationskedja. Att undersöka berättelsen är ett tema med många aspekter i mötet mellan historiesyn och samhällsstruktur. Kronologi är en förutsättning för att kunna orientera sig i tid, betonar Ammert, men ibland avgränsar han epoker med ömsesidig ”påverkan” – en kliché som är otydlig då det gäller mångskiftande kulturell förändring. Detta sagt som detaljmärkning. Viktigare är givetvis att stanna vid begreppet multikronologi, dvs. upplevelsen av samband och sammanhang mellan tolkning av det förflutna, förståelse för nutiden och perspektiv på framtiden.

I läroböckers framställning kan historiska sammanhang tolkas i olika perspektiv. Ett genetiskt perspektiv där framställningen följer historiens gång steg för steg är uttryck för en traditionell vetenskaplig historieskrivning. Ett genealogiskt perspektiv utgår från nuet och behöver inte vara tydligt kronologiskt eller följa historieskrivningens kontinuitet. Ett strukturellt perspektiv relateras till samhället, där det viktiga i lärobokstexten inte blir historisk förändring utan skeenden som aspekter på samhällssystem.

Ett sätt att tydliggöra begreppet historiemedvetande är att studera hur bruk av historia kommer till uttryck i läroböcker. Historikerna Peter Aronsson och Karl-Göran Karlsson har diskuterat analytiska principer, tillämpliga även för studier på skolnivå. Ammert har ett intressant resonemang kring moraliskt och ideologiskt bruk av det förflutna i nutida jämförelser.

Progression i historievetenskapen blir belyst ur olika synvinklar. Strävan efter mångfald i tolkningar och förklaringar kan ge en vidare och samtidigt djupare beskrivning av händelseförlopp. Under de senaste 40 åren har perspektiv som socialhistoria och kvinnohistoria blivit uppmärksammade. Progressionen består i problematisering, perspektivering, analyser och presentationer som vidgar och konkretiserar historiemedvetandet. Personhistoria och livsöden har berikat den historiska forskningen.

Syftet är att analysera teman som kan utvecklas till historiemedvetande. Texterna presenteras i olika undervisningskategorier: klassisk undervisning som lyfter fram ideologiskt historiebruk, objektivistisk som är åter-